

Gıda Mühendislerinin İstihdam Sorununda Üniversite Kontenjanlarının Yeri: Güncel Durum ve Öneriler*

Zafer Erbay ✉

TMMOB Gıda Mühendisleri Odası İzmir Şubesi
Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, Adana

Geliş Tarihi (Received): 22.11.2013, Kabul Tarihi (Accepted): 05.12.2013

✉ Yazışmalardan Sorumlu Yazar (Corresponding author): zafererbay@yahoo.com (Z. Erbay)

☎ 0 322 455 00 00 / 2080 📠 0 322 455 00 09

*Bu çalışma TMMOB Gıda Mühendisleri Odası İzmir Şube Yönetim Kurulu asıl ve yedek üyelerinin ortak görüş ve katkıları ile hazırlanmış, çalışmanın bir bölümü İzmir Şube Yönetim Kurulu adına 8. Gıda Mühendisliği Kongresi'nde 9 Kasım 2013 tarihinde sözlü olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Gıda mühendislerinin işsizlik sorununun büyümesi ile artan toplumsal tepkiler, toplumun ve basının konuya olan duyarlılığını yükseltti. Buna karşın ülkedeki gıda mühendisi sayısı ve üniversite kontenjanlarındaki değişimler somut verilerle çok az tartışıldı. Bu çalışmada, kamu başta olmak üzere, gıda alanında istihdam olanağına sahip mesleklerin, 2004 yılından günümüze üniversite kontenjanlarındaki değişimler incelenmiş, Gıda Mühendisliği Bölümlerinin durumu sayısal verilerle değerlendirilmiştir.

Kamu kurumlarına yapılan personel alımlarında gıda mühendislerinin geri planlarda kalması, zaten var olan "düşük ücretli çalışma" sorununa eklenen işsizliğin günden güne derinleşmesiyle de beraber, rahatsızlıklar gıda mühendisleri içerisinde yüksek sesle konuşulmaya başlandı. Konunun mağduru olan işsiz gıda mühendisleri sosyal medya aracılığıyla bir araya gelip çeşitli şekillerde tepkilerini ortaya koymaktadırlar. Gıda Mühendisleri Odası'nın da sürece dahil olmasıyla pek çok kent merkezinde çeşitli etkinlik, basın açıklaması ve eylemler gerçekleştirilmiş, kamuoyu bilgilendirilmeye çalışılmıştır. Son olarak, kamuda gıda mühendisi istihdamının az olmasının halk sağlığında yaratacağı tehlike, ülke genelinde açılan stantlarla halka anlatılmış ve 30 bin imza toplanarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na teslim edilmiştir.

KAMUDAKİ ATAMALAR ve ÜNİVERSİTE KONTENJANLARI

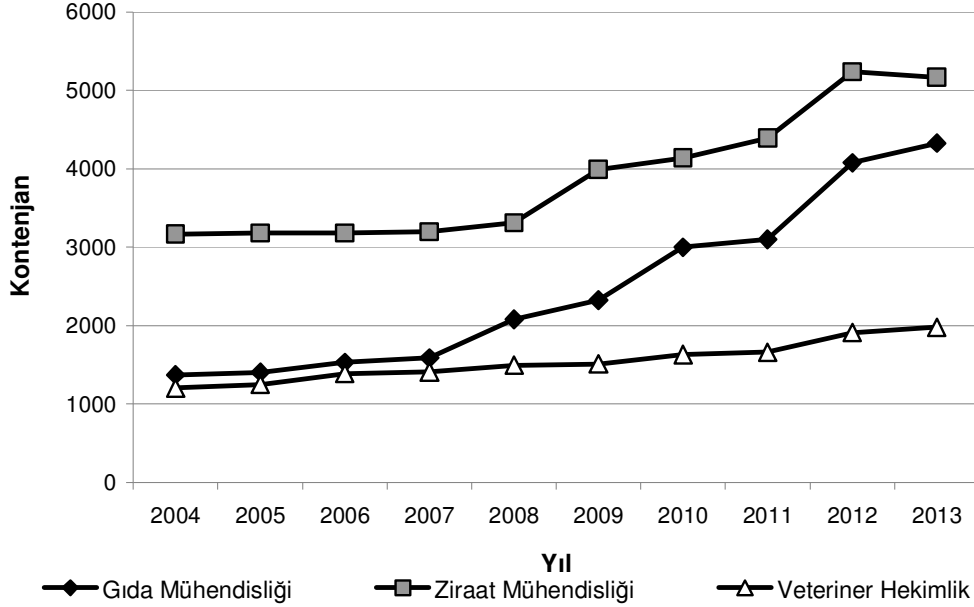
Bu tepkilerin çıkış noktası Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı başta olmak üzere kamudaki personel alımlarında gıda mühendisleri aleyhine olan dengesizliktir. Sonuçları açıklanmış olan son 2 atamada (KPSS 2012/6, 2013/1) Gıda ve Ziraat Mühendislikleri ile Veteriner Hekimlik disiplinlerinden en düşük puanla kadrolara yerleşen adayların puanları ve son 4 yılda bu disiplinler için kamudaki personel alım kontenjanları Tablo 1 ve 2'de gösterilmiştir. Gıda mühendislerinin aldıkları yüksek puanlara rağmen atanamadıkları (Tablo 1), hatta 2012/6 atamasında en düşük puanla yerleşen Gıda Mühendisinden (89.547) yüksek puan alarak kadroya yerleşen Veteriner Hekim sayısının 4, Ziraat Mühendisi sayısının ise 3 olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, kamudaki toplam kadro alımında Gıda Mühendisliğinin bu 3 disiplin içindeki oranı %7.4 iken (Tablo 2), üniversitelerin lisans programlarının toplam kontenjanlarında Gıda Mühendisliği bölümlerinin payı %38'e ulaşmış durumda (Şekil 1). Son 10 yılda Gıda Mühendisliği bölümlerinin üniversite kontenjanları %215.3 artarak 4329'e ulaşırken, Ziraat Mühendisliği'ndeki kontenjan artışı %63.0 olup sayı 5167'de, Veteriner Hekimlik'teki kontenjan artışı ise %64.3 olup sayı 1981'de kalmıştır.

Tablo 1. Son 2 atamada disiplinlerin en düşük puanları

Yıl	Gıda Mühendisliği	Ziraat Mühendisliği	Veteriner Hekimlik
2012/6 ataması	89.547	73.369	60.410
2013/1 ataması	87.820	76.064	70.525

Tablo 2. Son 4 yılda kamuda gerçekleşen personel alımlarında 3 disiplinin kıyaslanması

Yıl	Gıda Mühendisliği	Ziraat Mühendisliği	Veteriner Hekimlik
2010	59 (%2.1)	1845	930
2011	327 (%8.1)	2077	1655
2012	159 (%5.6)	1017	1656
2013	224 (%32.0)	229	246
Toplam	769 (%7.4)	5168	4487

Şekil 1. 2004-2013 yılları arasında üniversitelerin lisans programlarının kontenjanlarındaki artışın dağılımı

Bu artışın kamudaki alımlarla uyumlu olmadığı görülmekte, bu durum ise üniversite kontenjanlarının ülkenin ihtiyaçları gözetilerek bir plan dahilinde düzenlenmediğini düşündürmektedir.

GIDA MÜHENDİSLİĞİ LİSANS PROGRAMLARINDA KONTENJAN ARTIŞLARI

Gıda Mühendisliği Bölümlerinin toplam üniversite kontenjanlarının artışındaki bu yüksek oranın Gıda Mühendisliği'ne özgü bir durum olup olmadığı saptamak için Ziraat Mühendisliği ve Veteriner Hekimlik dışında Fen-Mühendislik Bilimlerinden 3 farklı disiplindeki kontenjan artışları da incelemeye dâhil edilmiştir. "Makina Mühendisliği" temel mühendislik disiplinlerinden birisi olarak, "Endüstri Mühendisliği" 2013 öğrenci yerleştirme puanlarında en yüksek puanlı bölümlerden birisi olması nedeniyle, "Tıp" ise hem köklü, hem de üniversite kontenjanlarının çok tartışıldığı bir meslek olması nedeniyle incelemeye katıldı. Tablo 3'te bu dalların kontenjanlarının son 5 yıldaki artışları, ayrıntılı olarak listelendi.

Tablo 3'teki rakamlar sorunun kaynağının saptanması açısından oldukça somut veriler sunmaktadır. Öncelikle, Gıda Mühendisliği diğer tüm dallardan 1.4-2.9 kat arasında daha yüksek bir kontenjan artış oranına

sahiptir. Ek olarak, tüm dallarda özel üniversitelerdeki kontenjan artışının devlet üniversitelerindeki artışın üzerinde olduğu saptanmıştır. Özel üniversitelerdeki Gıda Mühendisliği bölümleri, diğerlerinden düşük kontenjan artışına sahip olmanın yanı sıra, kontenjanlara yerleşen öğrenci sayılarındaki değişim incelendiğinde özel üniversitelere yerleşen öğrenci sayısının azaldığı tek disiplin olarak da dikkat çekmektedir. Yani, Gıda Mühendisliği bölümünün paralı bir programda okunması, toplumumuz açısından "akılcı" bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Gıda Mühendisliğindeki kontenjan artışlarının yaratacağı riskler açısından, özel üniversitelerdeki bölümlerin sorunun kaynağında olmadığı da belirlenmiştir.

Gıda mühendisliği kontenjanlarının artışının kaynağında devlet üniversitelerindeki kontenjanların olduğu Tablo 3'te belirgin şekilde görülmektedir. 1. Öğretimlerin kontenjan artışı diğer bölümlerden 1.6-2.9 kat fazla iken (artış oranı 5 yılda %71.9), 2. öğretimlerin artış oranı 2.8-15.7 kat arasında değişmektedir (artış oranı 5 yılda %156.8). 1. Öğretimlerdeki kontenjan artış oranının yüksek olmasının nedeni yeni açılan Gıda Mühendisliği bölümleridir (Şekil 2). Son 10 yılda devlet üniversitelerindeki Gıda Mühendisliği Bölümlerinin 1. öğretim programlarının sayısındaki artış %112.5'dir. Günümüzde Türkiye'de 108 adet devlet üniversitesi

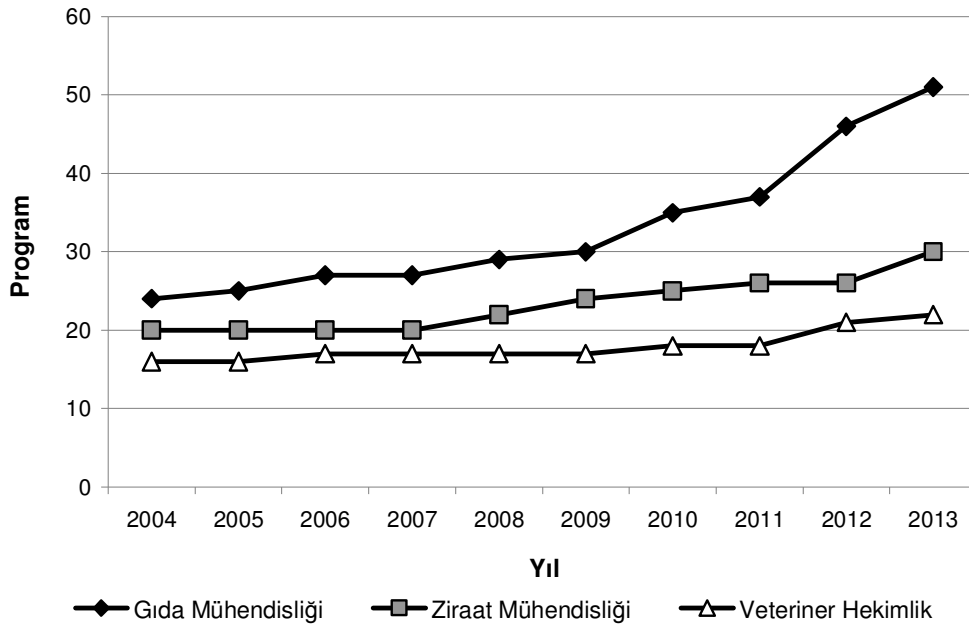
bulunmaktadır. Bunların 34'ü 1992 yılı öncesinde, 23'ü 1992'de, 41'i 2006-2008 yılları arasında, 10'u ise 2010'dan günümüze olan dönemlerde kurulmuştur. Dönemler incelendiğinde, 2006-2008 döneminde kurulan üniversiteler, son yıllarda uygulanan "her kente bir üniversite" politikasının sonucu olarak kurulan üniversitelerdir. Bu dönemde kurulan 41 üniversitenin kurulduğu illerden hiçbirisi büyükşehir belediyesine sahip değildir. Bu dönemde üniversite kurulan en büyük

3 il: Tekirdağ (23. büyük il), Mardin (27. büyük il), Ordu (30. büyük il). 2006-2008 döneminde kurulan 41 üniversitenin %66'sında, yani 27 üniversitede Gıda Mühendisliği bölümü bulunmaktadır. Bugün itibarıyla 108 devlet üniversitesinin %61'inde, yani 66 üniversitede, vakıf üniversiteleri ile beraber ise 73 üniversitede Gıda Mühendisliği Bölümleri vardır. Henüz bu bölümlerin 58'inde lisans programı açılmışken, 15'i program açma hazırlıklarını sürdürmektedir.

Tablo 3. 2009-2013 yılları arasında üniversite kontenjanlarının artışlarının program türüne göre dağılımı

Yıl	Toplam Artış Oranı (%)	Devlet		Özel	
		1.Öğretim (%)	2.Öğretim (%)	Kontenjan (%)	Yerleşen (%)
Gıda Mühendisliği	86.2	71.9	156.8	82.4	-16.5
Endüstri Mühendisliği	61.4	44.7	55.2	83.2	42.7
Makina Mühendisliği	59.2	41.2	46.9	313.5	145.0
Tıp	53.5	43.4	0	180.4	180.4
Veteriner Hekimlik	31.2	25.0	10	-	-
Ziraat Mühendisliği	29.5	28.8	0	-	-

2009 yılında özel üniversitelerde herhangi bir kontenjan olmadığından artış % olarak ifade edilememiştir.

Şekil 2. 2004-2013 yılları arasında devlet üniversitelerinin 1. öğretim programlarının sayısındaki artış.

Bununla beraber, Gıda Mühendisliği lisans kontenjanlarındaki son 10 yıldaki büyük artışın arkasındaki en önemli etmen 2. öğretimlerdir. Son 10 yılda Gıda Mühendisliği'ndeki kontenjanlar toplamda %215 artarken, 2. öğretimlerdeki kontenjanlar %609 artmıştır. Devlet üniversitelerindeki Gıda Mühendisliği kontenjanları içerisinde 2. öğretimlerin payı 2007 yılına kadar %10 düzeyinin altında iken, 2010 yılı itibarıyla %20 barajını aşmış ve %25 dolaylarına ulaşmıştır. 2013 yılı itibarıyla 2. öğretim programları için 16 üniversitenin Gıda Mühendisliği Bölümlerinde toplam 950 kontenjan açılmıştır. Bu 16 üniversiteden 4 tanesinin Türkiye'nin en küçük 5 ilinde kurulmuş olan üniversiteler olması ve 8

üniversitenin sadece 7 yıllık üniversite olması dikkat çekicidir.

AKADEMİSYEN SAYISI ve DAĞILIMI

Ülkemizdeki Gıda Mühendisliği Bölümlerinde doktoralı akademisyen sayısı (Ar.Gör. kadrosunda bulunan doktorlar ve Öğretim Görevlileri dahil) Ekim 2013 itibarıyla 546'dır. Bu sayı Araştırma Görevlileri ve Öğretim Görevlileri ile birlikte 850'ye yaklaşmaktadır. Akademisyenlerin üniversitelere dağılımı incelendiğinde de önemli veriler elde edilmektedir. 73 bölümden 10 tanesinde 15 veya daha fazla doktoralı akademisyen varken, 28 bölümde 4 veya daha az doktoralı

akademisyen bulunmaktadır. Gıda Mühendisliği Bölümlerinde görev yapan toplam 177 profesörün %40.1'i, 5 bölümde bulunmaktadır. Buna karşın 22 bölümde profesör veya doçent yoktur. Bu 22 bölümün 11'inde 1. öğretim programı açılmış, açılan bu bölümlerin 5'inde 2. öğretim programı da yürütülmektedir. Lisans programı açmak için yasal şart olan 3 öğretim üyesi bulundurma şartının 7'ye yükseltilmesi durumunda, lisans eğitimi vermekte olan 58 bölümden 26'sı bu barajın altında kalacaktır. Özetle, öğretim üyelerinin sayısal ve kadro tipi açısından dağılımında ciddi eşitsizlikler bulunmaktadır. Örneğin, Gıda Mühendisleri Odası'na üye sayısı 3 olan, Türkiye'nin en küçük illerinden birisinde açılmış olan Gıda Mühendisliği Bölümü 3 yardımcı doçent ile 1. ve 2. öğretim programlarını yürüterek mezun verebilmekte, öğrenci sayısı ise ülkemizin en eski 2 bölümünden birisi olan, eğitimini 14'ü profesör 17 öğretim üyesi ile sürdüren Hacettepe Üniversitesi Gıda Mühendisliği'nden fazla olabilmektedir.

ÜNİVERSİTE GİRİŞ PUANLARI

Bu sürecin etkisi, sadece artan işsizlikte değil, aynı zamanda üniversite giriş puanlarında da görülmektedir. Aynı üniversitede bulunan (10 üniversite) Gıda Mühendisliği ile Veteriner Hekimlik bölümleri ve aynı üniversitede bulunan (17 üniversite) Gıda Mühendisliği ile Ziraat Mühendisliği'nden Bitki Koruma bölümlerinin 2009 ile 2013 yılı üniversiteye giriş puanlarındaki değişim değerlendirilmiştir. Buna göre, 2009 yılında 10 üniversitenin tamamında Veteriner Hekimlikten yüksek olan Gıda Mühendisliği bölümü puanları, 2013 yılı itibarıyla sadece 1 üniversitede yüksektir. Yine 2009 yılı itibarıyla 17 üniversitenin tamamında Bitki Korumadan yüksek olan Gıda Mühendisliği puanları, 2013 yılı itibarıyla 9 üniversitede yüksektir. 2010 yılına kadar açılan Gıda Mühendisliği kontenjanları, tüm Türkiye'de her dönem tamamen dolmuşken, ilk kez 2010 yılında özel üniversitelerde, 2012 ve 2013 yıllarında ise devlet üniversitelerinde "kontenjan açığı" durumu ile karşılaşılmıştır. Bir başka ifade ile Gıda Mühendisliği Bölümü'nü kazanmak için üniversite sınavına girmenin yeterli olduğu bir döneme gelinmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

- Varılan noktada, üniversite kontenjanlarının planlanmasında ülkenin ihtiyaçları, kamunun gereksinimleri ya da sanayinin istihdam hacmi gibi herhangi bir veri incelenmemekte, özellikle meslek örgütleri sürecin dışında tutulmakta, daha açık ifadeyle üniversite kontenjanları

planlanmamaktadır. Bu açıdan Gıda Mühendisliğinde makas çok açılmakta ve bu durum kendisini işsizlik olarak göstermektedir.

- Gıda Mühendisliği kontenjanlarının artışı sadece hükümetin ve/veya YÖK'ün politikaları/uygulamaları ile açıklanabilir boyutun çok ötesindedir. Hükümet ve YÖK ile beraber, herhangi bir ihtiyaç gözetilmeksizin açılan yeni bölümler ve 2. öğretim programlarından, akademi/akademisyenler de birinci derecede sorumludur.
- Gıda Mühendisliğindeki kontenjan artışlarında özel üniversiteler önemli bir yere sahip değilken, en büyük rolü 2. öğretim programları oynamaktadır.
- Gıda Mühendisliği bölümlerinin üniversite giriş puanları hızla düşmektedir ve artık kontenjanlar devlet üniversitelerinde bile dolmamaktadır.

Bu koşullarda yeni bölüm açılışları acilen durdurulmalı, 2. öğretim programları ise hemen kapatılmalıdır. Yeni Yükseköğretim Yasa Taslağı'na dönüş olarak TÜBİTAK'ın yaptığı ilk katkı "2. öğretim kısmen veya tamamen kaldırılması" yönünde olmuştur. TÜBİTAK'ın görüşü şöyledir "Öğretim üyeleri ile öğretim elemanları araştırma yapmak, mevcut bilgi birikimine katkıda bulunmak durumunda olan bilim insanlarıdır. ... 2. öğretimin öğretim görevlilerinin maddi olarak da lehine olduğu iddia edilebilirse de, ülkemizde araştırma geliştirmeye ayrılan kaynakların boyutu dikkate alındığında, olması gereken şekilde araştırma ve geliştirme ile bilimsel faaliyetlere ayrılacak zamanın artacağı düşünülerek bu iddiayı savunmak mümkün olamamaktadır". Bu eleştiri akademisyenler tarafından ciddiye alınmak zorundadır.

Açılmış olan Gıda Mühendisliği Bölümlerinin teknik ve akademisyen altyapısı somut verilerle gözden geçirilmeli, yetersiz bölümler kapatılmalı ya da başka yetersiz bölümlerle birleştirilerek yeterli hale getirilmelidir. Lisans programı açmak için gereken 3 öğretim üyesi bulundurma şartının değiştirilmesi için çalışma acilen başlatılmalıdır. Eldeki veriler de göstermektedir ki, "meslek merkezli" bir yaklaşım olmaksızın sorun derinleşmeye devam edecektir. Bu açıdan Gıda Mühendisleri Odası'nın süreçte inisiyatif alması önemlidir. Oda ile akademi ilişkisinin "bağımsız" olması değerli olmakla birlikte, oda ile akademisyenlerin ilişkisi "bağımsız" değildir ve olamaz. Bu "bağımlı" ilişki meslek odasının "mesleki eğitim" sürecinde aktif rol almasının güvencesi olmalıdır.